

วิกฤต COVID-19 กับความมั่นคงของอาเซียน*

The COVID-19 Crisis: ASEAN Security

บทความวิชาการ

จํารงชัย หนูนํักดี¹ และ นิตยา งานไว²

Tamrongchai Noonpugdee and Nittaya Nganwai

กองภูมิภาคศึกษา ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ กรุงเทพฯ ประเทศไทย 10400

Regional Studies Division, Strategic Studies Center, National Defence Studies Institute,

Bangkok, Thailand 10400

E-mail: xtazee_4253@hotmail.com¹ and E-mail: nnganwai@gmail.com²

บทคัดย่อ

บทความเรื่อง “วิกฤต COVID-19 กับความมั่นคงของอาเซียน” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์ แนวโน้ม และความท้าทายด้านความมั่นคงของโลก อาเซียน และไทยในระหว่างและหลังการแพร่ระบาดของ COVID-19 เพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่ออาเซียน ไทย และกองทัพในการรับมือกับภัยคุกคามความมั่นคงที่เกิดขึ้น

จากการศึกษาพบว่า สถานการณ์การแพร่ระบาดอย่างรวดเร็วของ COVID-19 ส่งผลให้เศรษฐกิจทั่วโลก มีความผันผวนและหดตัวอย่างมาก จนทำให้รายได้และกำลังซื้อของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกหยุดชะงักลง (Global Simultaneous Shocks) ทั้งในประเทศที่มีเศรษฐกิจขนาดใหญ่ เช่น สหรัฐฯ สหภาพยุโรป ญี่ปุ่น จีน รวมทั้งประเทศในภูมิภาคอาเซียนและไทยด้วย ขณะเดียวกันยังส่งผลกระทบต่อการแข่งขันกันของประเทศมหาอำนาจอย่างมีนัยสำคัญ เนื่องจากการแพร่ระบาดครั้งนี้จะช่วยลดช่วงเวลาและระยะห่างระหว่างจีนและสหรัฐฯ ทั้งในเรื่องขีดความสามารถ ทรัพยากร ความชอบธรรม และการยอมรับจากประชาคมระหว่างประเทศ ซึ่งจะทำให้การเมืองโลกมีลักษณะเป็นระบบหลายขั้วอำนาจมากขึ้น นอกจากนี้ยังทำให้สภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไป เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำ ความยากจน

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของเอกสารศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study) เรื่อง “วิกฤต COVID-19 สะท้อนความมั่นคงของอาเซียน” ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ

เพิ่มมากขึ้น ส่งผลต่อสุขภาพจิตของคนในระยะยาว และเกิดความรุนแรงในครอบครัวที่มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น อีกด้วย แต่อย่างไรก็ตามการแพร่ระบาดของ COVID-19 ทำให้เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทต่อการดำรงชีวิตและการดำเนินธุรกิจเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้เกิดการปรับตัวเข้าสู่สังคมดิจิทัลอย่างรวดเร็ว (Digital Transformation) รวมถึงยังทำให้สิ่งแวดล้อมทั้งอากาศและน้ำที่มีคุณภาพดีขึ้น เนื่องจากการลดกิจกรรมการเดินทางและกิจกรรมทางเศรษฐกิจ แต่ขณะเดียวกันปริมาณขยะกลับเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะขยะพลาสติกและขยะติดเชื้อ เช่น หน้ากากอนามัย เป็นต้น

คำสำคัญ: การแพร่ระบาดของ COVID-19, ภัยคุกคามความมั่นคงรูปแบบใหม่, อาเซียน

Abstract

The article, “COVID-19 Crisis: Security in ASEAN” aims to study the situation, trends and challenges to the security of the world, ASEAN and Thailand during and after the COVID-19 pandemic so as to create suggestions in the form of a policy for ASEAN, Thailand and the Armed Forces in dealing with the threat to their security.

The study has found that the rapid spread of COVID-19 caused the entire world’s economy to fluctuate and shrink immensely, making the revenues and purchasing power of countries around the world come to an abrupt stop in what became known as Global Simultaneous Shocks. This includes nations with large economies such as the United States, members of the

European Union, Japan, China and ASEAN countries, including Thailand. At the same time, the pandemic also affected competition among the Super Powers in a significant way. This is because the pandemic reduced the gap in time and space between China and the United States in terms of capacity, resources, righteousness and acceptance by the international community. This has resulted in the emergence of a type of politics that is characterized by the multi-political power pole system. It has also changed social conditions, causing the problems of inequality and poverty to increase. This will affect people’s mental health in the long run and likely increase violence in families. However, the COVID-19 pandemic has increased the role of technology in human livelihoods and business operations, making people rapidly adjust to digital society in what is known as Digital Transformation. The pandemic has also contributed to the better quality of the environment in terms of air and water because of the decrease in travelling and economic activities. At the same time, the amount of garbage has tended to increase, whether it be plastic or contaminated waste, for instance, face masks.

Keywords: The COVID-19 Pandemic, Non-traditional Security Threats, ASEAN

บทนำ

จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 ที่เกิดขึ้นตั้งแต่ปลายเดือนธันวาคมจนถึงปัจจุบัน โดยมีจุดเริ่มต้นมาจากผู้ติดเชื้อที่เมืองอู่ฮั่น ประเทศจีน และก็ได้แพร่ระบาดไปทั่วโลก จนทำให้มีผู้ป่วยและเสียชีวิตเป็นจำนวนมาก (พิริยะ ผลพิรุฬห์, 2563, น.1) และมีแนวโน้มที่จะเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ อีกด้วย จึงทำให้ประเทศต่าง ๆ มีมาตรการเพื่อรับมือกับการแพร่ระบาดดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นการปิดเมือง การกักตัวเองที่บ้าน การปิดสถานที่ต่าง ๆ เช่น ร้านอาหาร ห้างสรรพสินค้า สนามกีฬา สวนสาธารณะ เป็นต้น เพื่อลดการแพร่ระบาดของ COVID-19 อย่างไรก็ตาม แม้มาตรการนี้จะช่วยลดการแพร่ระบาดและทำให้ประชาชนติดเชื้อลดลง (ชัยยศ ยงค์เจริญชัย, 2563) แต่ได้สร้างความเสี่ยงต่อโลกาภิวัตน์และสังคมโลก การแพร่ระบาดของ COVID-19 ได้แสดงให้เห็นว่า โรคระบาด เป็น “ความเสี่ยงที่ไม่ใช่การเมือง (Non-political Risk)” ที่ไม่ควรมองเป็นเพียง “เหตุไม่คาดคิด (Black Swan)” แต่ควรเป็นหนึ่งในประเด็นในการวางแผนยุทธศาสตร์ในยุคใหม่ที่โรคระบาดอาจส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงของ “ระเบียบโลก” (Barabanov, 2020)

การแพร่ระบาดของ COVID-19 ส่งผลกระทบต่อไปทั่วโลก โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจ ซึ่งกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Fund: IMF) ได้ประเมินว่าเศรษฐกิจโลกในปีนี้จะหดตัวลง ร้อยละ 3 ซึ่งจะทำให้เกิดวิกฤตเศรษฐกิจครั้งเลวร้ายที่สุดนับแต่ยุคเศรษฐกิจตกต่ำครั้งใหญ่ที่เรียกว่า Great Depression ในช่วงทศวรรษที่ 1930 รวมทั้งวิกฤตครั้งนี้อาจจะสร้างความเสียหายต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (Gross Domestic Product: GDP) ของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก เป็นมูลค่าราว 9 ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐฯ (ประมาณ

288 ล้านล้านบาท) ซึ่งจะทำการเติบโตทางเศรษฐกิจของหลาย ๆ ประเทศ ไม่กลับคืนสู่ระดับเดียวกับช่วงก่อนเกิดวิกฤตไวรัสระบาดจนกว่าปี ค.ศ.2022 เป็นอย่างน้อย และจะส่งผลให้เกิดปัญหาการไม่มีงานทำ ความยากจน ความเหลื่อมล้ำที่เพิ่มมากขึ้นอีกด้วย สำหรับด้านสังคม COVID-19 ทำให้เกิดความหวาดกลัวโรคระบาดโดยเฉพาะโรคอุบัติใหม่ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อระบบของสังคม การดำเนินชีวิตของประชาชน ดังนั้น หลังจากนั้นนโยบายของแต่ละประเทศจะต้องมีการปรับเปลี่ยน โดยเฉพาะการคำนึงถึงสุขอนามัยเป็นหลักด้วยเช่นเดียวกัน (เสาวณีย์ จันทะพงษ์ และทศพล ต้องหุ่ย, 2563)

ในขณะที่ด้านการเมืองระหว่างประเทศก็ส่งผลกระทบ โดยเฉพาะการแข่งขันกันของประเทศมหาอำนาจอย่างสหรัฐฯ และจีน ซึ่ง COVID-19 เปรียบเสมือนผู้พลิกโฉมเกมการเมืองโลก (Game Changer) และเป็นปัจจัยเร่งกระบวนการเปลี่ยนแปลงของการเมืองโลก ทำให้โลกเปลี่ยนไปสู่โลกสองขั้วอำนาจ (Bipolar World) ได้เร็วขึ้นในอนาคตข้างหน้า ซึ่งโลกตั้งแต่หลังยุคสงครามเย็นเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน เป็นระบบขั้วอำนาจเดียว โดยมีสหรัฐฯ อยู่ด้านบนสุดของโลก โดยเฉพาะในมิติการทหาร ส่วนในมิติเศรษฐกิจ มีความเป็นโลกหลายขั้วอำนาจ โดยประเทศต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วม แต่ในปัจจุบันเงินได้ก้าวขึ้นมามีบทบาทในเวทีโลกและได้รับการยอมรับจากนานาชาติเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะในประเด็น COVID-19 ที่จีนแสดงบทบาทนำโดยการเป็นผู้จัดหาสินค้าและบริการสาธารณะระหว่างประเทศ (International Public Goods) ทั้งการให้เงินสนับสนุน จัดส่งคณะแพทย์และผู้เชี่ยวชาญเวชภัณฑ์ และยา เข้าไปให้ความช่วยเหลือประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก (จิตติภัทร พูนขำ, 2563) ซึ่งการช่วยเหลือดังกล่าวของจีนได้รับกระแสตอบรับจากนานาชาติเป็นอย่างดี

ขณะที่สหรัฐฯ ในช่วงแรกยังไม่สามารถจัดการกับการแพร่ระบาดของโรคดังกล่าวในประเทศได้ จนทำให้มีผู้ติดเชื้อและเสียชีวิตเป็นจำนวนมาก ประกอบกับนโยบายอเมริกามาก่อน (American First) ของอดีตประธานาธิบดีทรัมป์ ที่ให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาภายในประเทศก่อน ทำให้บทบาทของจีนในการช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาการแพร่ระบาดของ COVID-19 ในเวทีโลกมีมากกว่า สถานการณ์ดังกล่าวอาจทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของระเบียบโลกใหม่ได้ในอนาคตอันใกล้

สำหรับอาเซียนได้เผชิญกับวิกฤต COVID-19 ด้วยเช่นเดียวกับประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก และยังประสบกับปัญหาขาดแคลนเวชภัณฑ์ทางการแพทย์อีกด้วย ซึ่งจีนได้ให้ความช่วยเหลือโดยการมอบเวชภัณฑ์ ยา รวมถึงบุคลากรด้านสาธารณสุขให้กับประเทศต่าง ๆ ในอาเซียนมาอย่างต่อเนื่อง และล่าสุดจากการประชุมสุดยอดอาเซียนบวกสาม (ASEAN Plus Three: APT) ที่จัดขึ้นเมื่อวันที่ 14 เมษายน พ.ศ.2563 ที่ผ่านมา นายหลี่ เค่อเฉียง นายกรัฐมนตรีของจีนได้ประกาศในที่ประชุมดังกล่าวว่าจะสนับสนุนหน้ากากอนามัย 100 ล้านชิ้น และอุปกรณ์ทางการแพทย์จำนวนมากให้กับประเทศในอาเซียน (จีนเตรียมมอบหน้ากากอนามัยให้อาเซียน 100 ล้านชิ้น, 2563, น.1) ส่วนสหรัฐฯ ได้มอบเงินสนับสนุนให้อาเซียนเพื่อต่อสู้กับ COVID-19 ด้วยเช่นเดียวกัน โดยตั้งแต่เริ่มมีการระบาดดังกล่าว รัฐบาลสหรัฐฯ มอบความช่วยเหลือด้านสาธารณสุขในภาวะฉุกเฉินและด้านมนุษยธรรมมูลค่าประมาณ 18.3 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ แก่ประเทศสมาชิกอาเซียน (สถานเอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกา และสถานกงสุลในประเทศไทย, 2563) จากความช่วยเหลืออาเซียนของมหาอำนาจทั้งสองประเทศ สะท้อนถึงความสำคัญของอาเซียนกับทั้งสองประเทศ เนื่องจากอาเซียน

เป็นภูมิภาคที่ทั้งสหรัฐฯ และจีนเข้ามามีบทบาทตั้งแต่อดีต โดยในปัจจุบันทั้งสองประเทศได้เข้ามามีบทบาทและการแข่งขันกันในภูมิภาคผ่านยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิก และข้อริเริ่มแถบและเส้นทาง (Belt and Road Initiative) ซึ่งหลังจากการแพร่ระบาดของ COVID-19 อาจมีปัจจัยหลายด้านที่เปลี่ยนแปลงทั้งบทบาทของประเทมหาอำนาจ ซึ่งส่งผลกระทบต่อระเบียบโลก รวมถึงผลกระทบจากการระบาดในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจและสังคมที่จะนำไปสู่การเกิดภัยคุกคามรูปแบบใหม่ ๆ ปัจจัยเหล่านี้เป็นความท้าทายอย่างยิ่งที่อาเซียน รวมถึงประเทศไทยที่เป็นสมาชิกของอาเซียน และกองทัพที่เป็นหน่วยงานด้านความมั่นคงของไทยจะต้องเผชิญและเตรียมความพร้อมในการรับมือในอนาคตต่อไป

บทวิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบัน

บทความวิชาการนี้ได้จัดเรียงเนื้อหาในการศึกษาสถานการณ์ความมั่นคงของโลก อาเซียน และไทย ในระหว่าง COVID-19 รวมถึงแนวโน้มและความท้าทายด้านความมั่นคงของอาเซียนและไทยหลัง COVID-19 และจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่ออาเซียน ไทย และกองทัพในการเสริมสร้างความร่วมมือด้านความมั่นคงระหว่างและหลังวิกฤตการณ์ COVID-19 และเพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางกำหนดนโยบายแผนการปฏิบัติ แผนงาน หรือโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องให้เหมาะสม สอดคล้องกับปัญหาภัยคุกคามที่เกิดขึ้นในปัจจุบันและในอนาคตต่อไป ดังนี้

สถานการณ์และผลกระทบด้านความมั่นคงต่อโลก อาเซียน และไทยในระหว่าง COVID-19

การแพร่ระบาดของ COVID-19 ส่งผลกระทบต่อโลกในทุกมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม

สิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยีอย่างไรก็ตาม แม้หลังสถานการณ์ COVID-19 ทั่วโลกจะคลี่คลาย แต่โลกอาจจะไม่เหมือนเดิมอีกต่อไป ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของโลก ภูมิภาคอาเซียน และประเทศไทยทั้งทางตรงและทางอ้อม ดังนั้น การศึกษาถึงสถานการณ์ความมั่นคงในมิติด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อมของโลกอาเซียนและประเทศไทย จึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ในการค้นหาแนวโน้มและความท้าทายที่จะเกิดขึ้นต่อไปในอนาคต และเตรียมความพร้อมในการรับมือให้ทันทั่วทั้งกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้อย่างทันทั่วทั้ง

1. ด้านเศรษฐกิจ การแพร่ระบาดอย่างรวดเร็วของ COVID-19 กลายเป็นวิกฤตในระดับโลก ส่งผลให้หลายประเทศต้องใช้มาตรการล็อกดาวน์ (Lockdown) และมาตรการกักตัว (Quarantine) เพื่อจำกัดการแพร่ระบาดฯ จากมาตรการดังกล่าวส่งผลให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจ รวมถึงรายได้และกำลังซื้อที่ลดลงของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกหยุดชะงักลง (Global Simultaneous Shocks) (เสาวณีย์ จันทะพงษ์ และทศพล ต้องหุ้ย, 2563) จนลุกลามกลายเป็นวิกฤตทางเศรษฐกิจทั่วโลก องค์การระหว่างประเทศด้านเศรษฐกิจหลายองค์การได้ประเมินสถานการณ์เศรษฐกิจของโลกไว้ในทิศทางเดียวกัน กล่าวคือ เศรษฐกิจโลกในปี พ.ศ.2563 จะมีความผันผวน และหดตัวอย่างมาก

โดยธนาคารโลก (World Bank) ได้รายงานว่า การระบาดของ COVID-19 จะทำให้เศรษฐกิจโลกเข้าสู่ภาวะถดถอยที่รุนแรงสุดนับตั้งแต่สงครามโลก ครั้งที่ 2 ซึ่งคาดการณ์ว่าเศรษฐกิจโลกปีนี้จะหดตัวลง ร้อยละ 5.2 และหากสถานการณ์การระบาดของ COVID-19 ยังมีการระบาดที่รุนแรงต่อไป เศรษฐกิจโลกมีโอกาสมิ้อาจจะหดตัว

ลดลงถึง ร้อยละ 8 โดยคาดว่าจีดีพีตัวรวบ ร้อยละ 1 ในปีหน้า โดยได้ประเมินว่าประเทศเศรษฐกิจขนาดใหญ่ เช่น สหรัฐฯ เศรษฐกิจจะหดตัว ร้อยละ 6.1 สหภาพยุโรปหดตัว ร้อยละ 9.1 ญี่ปุ่นหดตัวลง ร้อยละ 6.1 ส่วนเศรษฐกิจจีน คาดว่าจะขยายตัวเพียง ร้อยละ 1 ในปีนี้ ซึ่งเป็นการขยายตัวต่ำที่สุดในรอบกว่า 40 ปี ซึ่งมีการคาดการณ์ว่าปีหน้าจะขยายตัว ร้อยละ 6.0 (ทีวีสกดี อุ่นจิตติกุล, 2563, น.1)

สอดคล้องกับกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Fund: IMF) ที่ประเมินว่า เศรษฐกิจโลกในปี พ.ศ.2563 จะหดตัวที่ ร้อยละ 3 ซึ่งถือเป็นครั้งแรกที่ทั้งประเทศเศรษฐกิจหลัก และประเทศกำลังพัฒนาเข้าสู่ภาวะถดถอยพร้อมกัน ประเมินมูลค่าความเสียหายต่อเศรษฐกิจโลกในปี พ.ศ.2563 และ พ.ศ.2564 ไว้สูงถึงกว่า 9 ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ในขณะที่เดียวกัน องค์การการค้าโลก (World Trade Organization: WTO) ประเมินว่าปริมาณการค้าโลกจะหายไปถึง 1 ใน 3 เมื่อเทียบกับปี พ.ศ.2562 อย่างไรก็ตาม หากสถานการณ์การแพร่ระบาดยังรุนแรงต่อไป อาจทำให้ธุรกิจและครัวเรือนขาดสภาพคล่องอย่างรุนแรง ส่งผลให้อาจเกิดความเสี่ยงที่จะกลายเป็นวิกฤตการเงิน (Triple Economic Shock) ร่วมด้วย ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่เคยเกิดขึ้นในประวัติศาสตร์โลก (เสาวณีย์ จันทะพงษ์ และทศพล ต้องหุ้ย, 2563)

เช่นเดียวกันกับองค์การเพื่อความร่วมมือและการพัฒนาทางเศรษฐกิจ (Organisation for Economic Cooperation and Development: OECD) ได้คาดการณ์ว่าในปี พ.ศ.2563 เศรษฐกิจโลกจะเติบโตเพียง ร้อยละ 2.4 ซึ่งต่ำที่สุดนับจากปี พ.ศ.2552 อย่างไรก็ตาม มีการคาดการณ์ว่าหาก COVID-19 ระบาดไปทั่วเอเชีย ยุโรป และอเมริกาเหนือ การเติบโตของเศรษฐกิจโลก อาจเหลือเพียง ร้อยละ 1.5 (ณัดกิจ จันภิเสน, 2563)

2. ด้านการเมืองระหว่างประเทศ การระบาดของ COVID-19 สร้างความคิดเห็นมากมายที่ทำนายถึงผลทางภูมิรัฐศาสตร์จากการระบาดนี้ บางส่วนทำนายว่าจะเกิดสมดุลของการมีอิทธิพลจากบทบาทของจีนโดยเฉพาะในอินโด-แปซิฟิก และสหรัฐฯ จะสูญเสียบทบาทนำของโลก บางส่วนมองว่า COVID-19 ไม่ได้เปลี่ยนระเบียบโลก แต่อาจเป็นตัวเร่งกระแสโลก ซึ่งภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังคงเผชิญพลวัตทางภูมิรัฐศาสตร์ และ COVID-19 ได้เพิ่มความกังวลต่อการยกระดับการต่อสู้ระหว่าง สหรัฐฯ-จีน ในภูมิภาคนี้ และมองว่า “เกมทางภูมิรัฐศาสตร์ยังคงเหมือนเดิม” โดยจีนพยายามใช้ COVID-19 ในการเปลี่ยนแปลงกฎในทะเลจีนใต้ที่ต้องการ ตลอดระยะเวลา 4 เดือนของการระบาด (มกราคม-เมษายน พ.ศ.2563) จีนมีกิจกรรมที่เป็นการอ้างสิทธิ์ เช่น การหันเรดาร์ควบคุมการยิงบนเรือรบจีนไปยังเรือรบฟิลิปปินส์ในเขตเศรษฐกิจจำเพาะ (EEZ) การที่เรือรบจีนจมเรือประมงเวียดนาม และการประกาศจัดตั้งหน่วยงานบนเกาะสแปรตลีย์ และพาราเซล เป็นต้น เช่นเดียวกับสหรัฐฯ ที่ได้เริ่ม “ปฏิบัติการรักษาเสรีในการเดินทาง (Freedom of Navigation Operations: FONOPs)” ถึง 3 ครั้ง ในพื้นที่ดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่า COVID-19 อาจไม่ใช่ “ตัวเปลี่ยนแปลงเกม (Game Changer)” ทางภูมิรัฐศาสตร์ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งตัวเปลี่ยนแปลงเกมที่แท้จริง อาจเป็นการที่จีนได้เคยประกาศถึงการสถาปนา “เขตแสดงตนเพื่อป้องกันภัยทางอากาศ (Air Defense Identification Zone: ADIZ)” บนหมู่เกาะสแปรตลีย์ และกิจกรรมที่เป็นการกลับมาอ้างสิทธิ์บนหมู่เกาะปะการัง Scarborough Shoal ดังนั้น บทบาทของทั้งสองชาติมหาอำนาจยังคงไม่เปลี่ยนแปลงเพียงแต่การระบาดของ COVID-19 บนเรือรบ USS Theodore Roosevelt และบทบาทนำของสหรัฐฯ

ในเวทีโลกที่ลดน้อยลง อาจนำมาสู่การตั้งคำถามถึงความมุ่งมั่นของสหรัฐฯ ในภูมิภาคนี้ ขณะที่จีนกำลังใช้โอกาสจากการระบาดนี้สร้างบทบาทที่ก้าวร้าวมากขึ้น ซึ่งอาจกระทบต่อความสำเร็จต่อการจัดทำ “แนวปฏิบัติในทะเลจีนใต้ระหว่างอาเซียน-จีน”

จากการแสวงประโยชน์จากการระบาดของ COVID-19 ในเชิงภูมิรัฐศาสตร์ สิ่งนี้ได้สร้างความกังวลต่อประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เกี่ยวกับการต่อสู้กันระหว่างสองประเทศดังกล่าวที่กำลังทวีความรุนแรงมากขึ้น จากรายงานของ The Institute of Southeast Asian Studies (ISEAS) ซึ่งได้เผยแพร่เมื่อ มกราคม พ.ศ.2563 บ่งชี้ว่าได้เกิดข้อสงสัยเกี่ยวกับสหรัฐฯ-จีน ที่พยายามสร้างบทบาทในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาตั้งแต่ก่อนการระบาดดังกล่าว โดยเจ้าหน้าที่ระดับสูงด้านนโยบายในภูมิภาคดังกล่าวที่ได้รับการสำรวจความคิดเห็น ร้อยละ 72 กังวลถึงการเติบโตของอิทธิพลด้านเศรษฐกิจของจีน และร้อยละ 85 กังวลถึงการเติบโตของอิทธิพลเชิงยุทธศาสตร์และการเมือง ขณะที่ผลสำรวจที่มีต่อสหรัฐฯ ตีกว่าจีน แต่แสดงให้เห็นถึงการดำเนินการของสหรัฐฯ ควรดำเนินการในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในภูมิภาคดังกล่าว ในการระบาดครั้งนี้ แม้ว่าจีนจะให้การสนับสนุนทางการแพทย์ต่อประเทศในภูมิภาคดังกล่าว แต่บทบาทที่ก้าวร้าวในทะเลจีนใต้ จะกระทบต่อภาพลักษณ์ของการเป็นผู้ช่วยเหลือของจีนในภูมิภาค ในขณะที่สหรัฐฯ ยังคงเผชิญกับวิกฤตการณ์ระบาดในประเทศ ย่อมทำให้ภาพลักษณ์การให้ความช่วยเหลือต่อภูมิภาคดังกล่าวลดน้อยลงเช่นกัน (Storey and Cook, 2020)

3. ด้านสังคม วิกฤตการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 ไม่เพียงกระทบต่อเศรษฐกิจ และการเมืองของโลกเท่านั้น แต่ยังส่งผลต่อเนื้อหาสู่มิติทางสังคมและ

ผู้คนอย่างกว้างขวาง และทำให้สภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไป ดังนี้ 1) เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำและความยากจนเพิ่มมากขึ้น แต่เดิมปัญหาความเหลื่อมล้ำเป็นปัญหาที่สำคัญที่มีอยู่ในสังคมอยู่แล้ว แต่การแพร่ระบาดของ COVID-19 ส่งผลให้สังคมเกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำมากขึ้น เนื่องจากคนส่วนใหญ่ได้รับผลกระทบจากมาตรการปิดเมืองต่าง ๆ เพื่อลดการระบาดของ COVID-19 ทั้งยังไม่มีความพร้อมที่จะรองรับความเสี่ยงทางด้านรายได้ และการไม่มีงานทำและตกงานในที่สุด ในขณะที่เดียวกันปัญหายากจนก็เพิ่มขึ้นเช่นกัน 2) ปัญหาการเข้าถึงการศึกษา เนื่องจากมาตรการการปิดโรงเรียน ส่งผลให้เกิดปัญหาการเข้าถึงการศึกษา ในระยะยาวการขาดเรียนหรือหยุดเรียนเป็นระยะเวลานานจากโรงเรียน จะส่งผลต่อการรักษาการเรียนรู้หรือการจบการศึกษาได้ รวมไปถึงผลการศึกษาที่อาจจะต่ำลง โดยเฉพาะในกลุ่มคนยากจนหรือผู้พิการต่าง ๆ เนื่องจากการเข้าไม่ถึงการศึกษา 3) ความมั่นคงทางอาหารและการเกษตร เนื่องจากการแพร่ระบาดของ COVID-19 ส่งผลให้ประชาชนบางส่วนประสบปัญหาทางเศรษฐกิจ ทำให้มีรายได้ต่ำลง และเข้าไม่ถึงระบบรองรับของสาธารณะ (Public Safety Nets) ทำให้ประชาชนบางกลุ่มไม่สามารถเข้าถึงอาหารได้อย่างเพียงพอ สำหรับภาคการเกษตรในเกือบทุกประเทศในโลกยังเผชิญกับปัญหาขาดแคลนแรงงาน โดยเฉพาะในกลุ่มประเทศรายได้ต่ำที่เน้นการเกษตรแบบใช้แรงงาน และโรคระบาดอาจจะส่งผลต่อการเคลื่อนย้ายแรงงาน และ 4) พฤติกรรมการใช้เทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงไป จากมาตรการการปิดเมืองและการกักตัว ส่งผลให้การปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนลดลง และหันมาใช้เทคโนโลยีเพิ่มมากขึ้น (Thai Publica, 2563)

4. ด้านเทคโนโลยี เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทที่สำคัญในช่วงการแพร่ระบาดของ COVID-19 โดยเทคโนโลยี

ได้มีบทบาทในการขับเคลื่อนสังคม และการติดต่อสัมพันธ์กันในห้วงของการปิดเมือง (Lockdowns) และการกักตัว (Quarantines) ดังนี้ 1) เทคโนโลยีสนับสนุนการทำงานทางไกลและการทำงานจากที่บ้าน เพื่อลดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คน การทำงานที่บ้าน (Work from Home) จึงเป็นสิ่งสำคัญในการลดการแพร่ระบาดของ COVID-19 2) ระบบการเรียนการสอนออนไลน์จากการแพร่ระบาดของ COVID-19 ทำให้โรงเรียนจำนวนมากเปลี่ยนรูปแบบการเรียนการสอนเป็นระบบการเรียนการสอนออนไลน์ ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นต้องมีเทคโนโลยีในการสนับสนุนการเรียนการสอนออนไลน์ เพื่อให้ผู้เรียนและผู้สอนสามารถสื่อสารหรือประชุมหารือร่วมกันได้ 3) การให้บริการทางการแพทย์ผ่านระบบอินเทอร์เน็ต การเกิดการระบาดของ COVID-19 ส่งผลให้การเดินทางไปโรงพยาบาลอาจเพิ่มความเสี่ยงในการติดเชื้อ ดังนั้นการให้บริการทางการแพทย์ผ่านระบบอินเทอร์เน็ต จึงกลายเป็นทางออกหนึ่งที่จะช่วยในการอำนวยความสะดวกและลดการติดเชื้อมากกว่า และ 4) ความบันเทิงผ่านระบบอินเทอร์เน็ตและอุปกรณ์โลกเสมือนจริง เทคโนโลยีได้เข้ามาช่วยเติมเต็มกิจกรรมและประสบการณ์จากกิจกรรมสันทนาการต่าง ๆ เช่น จัดคอนเสิร์ต การท่องเที่ยว การชมกีฬา การเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ เป็นต้น (สำนักงานที่ปรึกษาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ประจำสถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงวอชิงตัน ดี.ซี., 2563)

5. ด้านสิ่งแวดล้อม จากการแพร่ระบาดของ COVID-19 ทำให้ผู้คนออกจากบ้านน้อยลง จากมาตรการการปิดเมืองได้ส่งผลให้เกิดการลดกิจกรรมเศรษฐกิจ การคมนาคม และการเดินทาง ซึ่งกลายเป็นผลดีต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งคุณภาพอากาศ (Air Quality) จากรายงานขององค์การบริหารการบินและอวกาศแห่งชาติ (National

Aeronautics and Space Administration: NASA) พบว่า ก๊าซไนโตรเจนไดออกไซด์ลดลงอย่างมีนัยสำคัญ ในช่วงแรกของสถานการณ์ COVID-19 ในประเทศจีน การชะลอตัวทางเศรษฐกิจทำให้ระดับมลพิษลดลงอย่างมาก โดยเฉพาะในเมืองอู่ฮั่นที่ลดลง ร้อยละ 25-40 และยังพบอีกว่าปริมาณการปล่อยมลพิษกลับมาเพิ่มขึ้น ร้อยละ 26 ในช่วงวันที่ 10 กุมภาพันธ์ ถึงวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ.2563 ซึ่งเป็นวันที่เริ่มกลับมาทำงาน ส่วนคุณภาพน้ำ พบว่า ในหลายพื้นที่คุณภาพน้ำดีขึ้นจากกิจกรรมการเดินทางทางน้ำและกิจกรรมเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทางน้ำลดลง โดยในประเทศไทยพบว่าทรัพยากรธรรมชาติฟื้นตัวในหลายจุด โดยเฉพาะในพื้นที่ท่องเที่ยวตามแหล่งธรรมชาติ เช่น ภายหลังการท่องเที่ยวที่ซบเซาลง กลับพบเต่ามะเฟืองขึ้นมาวางไข่บนชายหาดบริเวณจังหวัดพังงา และภูเก็ตจำนวนมาก แต่ขณะเดียวกันปริมาณขยะพลาสติกและหน้ากากอนามัยกลับเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้เพิ่มปริมาณขยะขึ้นทั่วโลก โดยในประเทศไทย สถาบันสิ่งแวดล้อมไทยได้รายงานไว้ว่า ปริมาณขยะที่เกิดจากหน้ากากอนามัยใช้แล้วเพิ่มสูงขึ้นแล้วกลายเป็นขยะพิษหรือขยะติดเชื้อ โดยมีปริมาณการทิ้งขยะเพิ่มสูงขึ้นทั่วประเทศประมาณ 1.5-2 ล้านชิ้น ต่อวัน ซึ่งมีทั้งหน้ากากอนามัยที่ถูกทิ้งอย่างถูกวิธี ผ่านการคัดแยกขยะแล้ว แต่ก็ยังมีขยะหน้ากากอนามัยที่ทิ้งไม่ถูกวิธีปะปนกับขยะชุมชนทั่วไปด้วย (ธรร รัตนนฤมิตร และประกาย ธีระวัฒนากุล, 2563, น.1)

แนวโน้มและความท้าทายด้านความมั่นคงของอาเซียน และไทยหลัง COVID-19

จะเห็นได้ว่าจากสถานการณ์ความมั่นคง ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมืองระหว่างประเทศ สังคม เทคโนโลยี

และสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นได้ส่งผลกระทบต่ออาเซียน และไทยทั้งทางตรงและทางอ้อม ดังนั้นเพื่อเตรียมพร้อมในการรับมือกับสถานการณ์ด้านความมั่นคงที่จะเกิดขึ้น จึงจำเป็นต้องศึกษาถึงแนวโน้มและความท้าทายด้านความมั่นคงของอาเซียนและไทยหลัง COVID-19 เพื่อเตรียมความพร้อมในการรับมือให้ทันท่วงทีกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. ด้านเศรษฐกิจ จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 ทำให้เศรษฐกิจโลกเข้าสู่ภาวะถดถอยอย่างรุนแรง ภาคการผลิตและห่วงโซ่อุปทานหยุดชะงักส่งผลกระทบต่ออาเซียนและไทยในวงกว้างเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะการผลิตและอุปสงค์สินค้าที่ลดลง การท่องเที่ยว การเคลื่อนย้ายแรงงานและการจ้างงาน จากสถานการณ์และผลกระทบดังกล่าวส่งผลให้ด้านเศรษฐกิจมีแนวโน้มที่เปลี่ยนแปลงไปในอนาคต ดังนี้

1.1 การเปลี่ยนแปลงห่วงโซ่อุปทาน (Supply Chain) ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว โดยในระยะสั้น อาจเกิดการเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่พึ่งพากันเองในประเทศ และภูมิภาคมากขึ้น ทำให้ห่วงโซ่อุปทานโลก (Global Supply Chain) อาจกลายเป็นห่วงโซ่อุปทานในภูมิภาค (Regionalization Supply Chain) มากขึ้น แต่ในระยะยาว โลกจะกลับไปสู่ความเป็น Global Supply Chain เนื่องจากสภาพแวดล้อมจะกลับมาเป็นรูปแบบเดิม แต่อาจจะมีการปรับปรุงกติกาทางการค้าระหว่างกัน ให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น

1.2 โครงสร้างเศรษฐกิจอาจจะเปลี่ยนแปลงไป เป็นโลกาภิวัตน์ (Globalization) ในรูปแบบใหม่ ๆ เนื่องจากโครงสร้างเศรษฐกิจโลกมีความเชื่อมโยงกันสูง และอาจเกิดความเชื่อมโยงในรูปแบบของดิจิทัลในลักษณะ Digital Based Globalization เพิ่มมากขึ้น

1.3 ระบบเศรษฐกิจจะมีการเปลี่ยนแปลงจากเดิมไปเป็นแบบดิจิทัล (Digital Economy) มากขึ้น โดยมุ่งเน้นการขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม เทคโนโลยีที่ทันสมัย และความคิดสร้างสรรค์ คำนึงถึงความยั่งยืนทั้งด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม เพื่อยกระดับการพัฒนาภูมิภาคและประเทศจากการเป็น “รับจ้างผลิตสินค้า” เป็นประเทศที่มีความสามารถใน “การพัฒนานวัตกรรม” เป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างขีดความสามารถของระบบเศรษฐกิจผ่านการปฏิรูปเศรษฐกิจของประเทศสมาชิกอาเซียนและไทย

1.4 ธุรกิจจะมีแนวโน้มพึ่งพาเทคโนโลยีดิจิทัลมากขึ้น กล่าวคือ ในทุกขั้นตอนของการดำเนินธุรกิจจะอยู่บนออนไลน์อย่างเต็มรูปแบบมากขึ้น ทั้งการผลิต การซื้อขายแลกเปลี่ยน การจำหน่ายสินค้าและบริการ และการพัฒนาระบบสำนักงานที่เชื่อมโยงข้อมูลตลอดกระบวนการดำเนินงานของธุรกิจ ตั้งแต่การสั่งซื้อ การผลิต สต็อกสินค้าและวัตถุดิบ การส่งมอบสินค้า การชำระเงิน การรับประกันสินค้า การบริการหลังการขาย การทำการตลาดผ่านสื่อสังคมออนไลน์ รวมถึงการให้บริการผ่านออนไลน์ เช่น การศึกษา บริการสุขภาพทางไกล (Telemedicine) การชมภาพยนตร์ คอนเสิร์ต การท่องเที่ยว เป็นต้น

1.5 รูปแบบการจ้างงานในอนาคตจะเปลี่ยนแปลงไป จากการจ้างงานแบบรายเดือนไปสู่การจ้างงานที่ใช้ทักษะความสามารถแทนพร้อมๆ กับการที่เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทต่อการทำงานในชีวิตประจำวัน และธุรกิจเพิ่มมากขึ้น เช่น เทคโนโลยีเสมือนผสมโลกจริง (Augmented Reality) คลาวด์ (Cloud) ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence) การจำลองภาพให้เสมือนจริง (Virtual Reality) หุ่นยนต์ (Robotics) อินเทอร์เน็ตเพื่อสรรพสิ่ง (Internet of Things) และระบบโครงข่ายในการเก็บบัญชีธุรกรรมออนไลน์ (Blockchain) เป็นเทคโนโลยีที่นักธุรกิจมีความจำเป็นต้องศึกษาเพื่อความอยู่รอดในการดำเนินธุรกิจ

1.6 มนุษย์จะพัฒนาทักษะใหม่ ๆ เพิ่มมากขึ้น เนื่องจากเทคโนโลยีได้เข้ามาแทนที่ทำงานบางอย่างหายไป ส่งผลให้มนุษย์ต้องมีการในการปรับตัว โดยการเพิ่มทักษะในการทำงาน โดยการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีความรู้ที่หลากหลายเพิ่มมากขึ้น

2. ด้านการเมืองระหว่างประเทศ จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 ทำให้การเมืองระหว่างประเทศเปลี่ยนแปลงไป ประเทศมหาอำนาจจะแข่งขันทางยุทธศาสตร์กันเพิ่มมากขึ้น ส่งผลกระทบต่ออาเซียนและไทยอย่างปฏิเสธไม่ได้ ดังนั้น จากสถานการณ์และผลกระทบดังกล่าว ทำให้แนวโน้มการเมืองระหว่างประเทศเปลี่ยนแปลงไปในอนาคต ดังนี้

2.1 สหรัฐฯ และจีนจะมีความขัดแย้งกันมากขึ้น ทั้งด้านการเมือง การค้า การปฏิบัติทางธุรกิจ เทคโนโลยี วัฒนธรรม ภูมิรัฐศาสตร์ ทะเลจีนใต้ แม่น้ำโขง และการเข้าแทรกแซงกิจการภายในของกันและกัน ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น สถานการณ์ในฮ่องกงและไต้หวัน รวมถึงต้นกำเนิด COVID-19 ซึ่งความขัดแย้งดังกล่าวเป็นความตึงเครียดระหว่างจีนกับสหรัฐฯ ถือว่าสูงสุดในรอบหลายทศวรรษ ความขัดแย้งดังกล่าวจะส่งผลกระทบต่ออาเซียนและไทยและจะสะท้อนให้เห็นความจริงถึงความเปราะบางใน “ความเป็นเอกภาพของอาเซียน” ที่มีต่อประเด็นในทะเลจีนใต้ และการเผชิญหน้ากับความขัดแย้งที่มากขึ้นระหว่างสหรัฐฯ-จีน

2.2 สหรัฐฯ และจีนจะแข่งขันและต่อสู้กัน ในทางยุทธศาสตร์เพิ่มมากขึ้น โดยผ่าน “ยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิก (Free and Open Indo-Pacific: FOIP)” ของสหรัฐฯ และ “แนวริเริ่มแถบและเส้นทาง (Belt and Road Initiative: BRI)” ของจีน โดยจีนจะให้ความสำคัญกับ “เส้นทางสายไหมดิจิทัล (Digital Silk Road: DSR)”

และ “เส้นทางสายไหมสุขภาพ (Health Silk Road: HSR)” COVID-19 เป็นตัวเร่งให้โลกเข้าสู่การเป็นดิจิทัล ซึ่งความร่วมมือด้านการค้าอิเล็กทรอนิกส์กำลังตกอยู่ท่ามกลางการต่อสู้ระหว่างจีน-สหรัฐฯ แม้ว่าจีนจะนำเสนอหนทางสำหรับการค้าดังกล่าว ตลอดจนเครือข่ายและอุปกรณ์ 5G แต่กลับถูกต่อต้านจากสหรัฐฯ และพันธมิตร จึงเป็นอุปสรรคสำคัญต่อเส้นทางสายไหมดิจิทัล ไม่ต่างจากเส้นทางสายไหมสุขภาพ ที่จีนได้ริเริ่มในปี ค.ศ.2015 ในการให้ความช่วยเหลือทางการแพทย์และวัคซีน นอกจากนี้ COVID-19 ได้สร้างโอกาสความร่วมมือระหว่าง QUAD ที่ประกอบด้วย ออสเตรเลีย อินเดีย ญี่ปุ่น และสหรัฐฯ กับ Quad Plus ที่ประกอบด้วย นิวซีแลนด์ เกาหลีใต้ และเวียดนาม ในด้านการค้า การพัฒนาวัคซีน และเทคโนโลยี ตลอดจนหนทางในการปิดล้อมจีนผ่าน FOIP และกลไกที่มีของ QUAD ที่แม้จะทำให้สมาชิกอย่างนิวซีแลนด์ และเกาหลีใต้ลำบากใจ แต่ก็ทำให้โลกเห็นภาพการต่อสู้ทางยุทธศาสตร์ที่ทวีความเข้มข้นระหว่างจีน-สหรัฐฯ และความลำบากใจที่นานาประเทศจำต้องเลือกข้าง (Hussain and Anuar, 2020)

2.3 ระเบียบโลก (World Order) จะมีการเปลี่ยนแปลง สหรัฐฯ จะไม่สามารถครองอำนาจในโลกได้เพียงฝ่ายเดียวอีกต่อไป แต่จะมีจีนรวมถึงประเทศอื่น ๆ เช่น รัสเซีย เข้ามาคานอำนาจของสหรัฐฯ ซึ่งจะทำให้โลกก้าวเข้าสู่ระบบสองขั้วอำนาจที่ชัดเจนมากขึ้น

2.4 ประเทศมหาอำนาจจะเข้ามาขยายอิทธิพลในภูมิภาคและประเทศไทย ผ่านการใช้ Soft Power โดยเฉพาะอย่างยิ่งจีนที่แสดงบทบาทนำในการช่วยเหลือประเทศต่าง ๆ ในการรับมือ COVID-19 ผ่าน “เส้นทางสายไหมด้านสุขภาพ” และ “การทูตหน้ากากอนามัย (Mask Diplomacy)” เช่น การส่งออกหน้ากากอนามัย

หน้ากากที่ใช้ในทางการแพทย์ หน้ากากกันฝุ่น ยา และเวชภัณฑ์ต่าง ๆ รวมถึงการส่งทีมแพทย์พยาบาลผู้เชี่ยวชาญไปยังประเทศต่าง ๆ ท่าทีของจีนสะท้อนให้เห็นว่า จีนพยายามสร้างบทบาทนำในการปฏิรูประเบียบโลกใหม่ด้วยการจัดสรรสินค้าและบริการสาธารณะระหว่างประเทศ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการก้าวสู่การครองความเป็นเจ้า (Hegemony) อย่างไรก็ตาม มีแนวโน้มที่จีนจะสามารถเข้ามาเพิ่มระดับความสัมพันธ์กับอาเซียนและไทยได้เร็วกว่าเนื่องจากสถานการณ์ภายในจีนที่เริ่มคลี่คลาย พร้อมทั้งการมีมาตรการช่วยเหลืออาเซียนและไทยในด้านการแพทย์เพื่อรับมือกับการระบาด

2.5 ประเด็นโรคระบาดจะกลายเป็นวาระสำคัญ อย่างมากของประชาคมระหว่างประเทศ ซึ่งไทยควรพิจารณาแสวงหาจุดยืน และการดำเนินการ การมีท่าทีที่เป็นประโยชน์ ซึ่งจะเอื้อให้ไทยสามารถมีบทบาทนำในการผลักดันประเด็นดังกล่าวในเวทีระหว่างประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประโยชน์สูงสุด (สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ, 2563)

3. ด้านสังคม จากการศึกษาถึงสถานการณ์และผลกระทบด้านสังคม ทำให้สามารถนำมาวิเคราะห์แนวโน้มด้านสังคมได้ ดังนี้

3.1 ปัญหาความยากจนมากขึ้น เนื่องจากการว่างงาน การไม่มีงานทำ ไม่มีรายได้โดยเฉพาะประชาชนที่อาศัยอยู่ในเมือง ทำให้ไม่สามารถดำรงชีวิตในเมืองได้อีกต่อไป จนนำไปสู่การอพยพในที่ลุ่ม

3.2 ความเหลื่อมล้ำในหลายมิติจะมีมากขึ้น การแพร่ระบาดของ COVID-19 จะยิ่งทำให้ปัญหาความเหลื่อมล้ำชัดเจนมากขึ้น จากความไม่เท่าเทียมในการเข้าถึงสินค้าและบริการทางสาธารณสุข รวมถึงผลกระทบต่อการทำงานและรายได้ในระยะยาว การเข้าไม่ถึง

เทคโนโลยีทางการศึกษาที่มีคุณภาพ ความช่วยเหลือ และการสนับสนุนด้านการศึกษา ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาและค่าใช้จ่ายของครอบครัวเพิ่มมากขึ้นและมีแนวโน้มที่การออกจากระบบการศึกษาเพิ่มมากขึ้น

3.3 ปัญหาสุขภาพจิตของคนในระยะยาว
การแพร่ระบาดของ COVID-19 ส่งผลให้ประชาชนรู้สึกเครียด หงุดหงิด เพ้อหนาย ท้อแท้ เนื่องจากปัญหาที่ทางเศรษฐกิจและปัญหาทางสาธารณสุข

3.4 ความรุนแรงในครอบครัวเพิ่มมากขึ้น
เนื่องจากการปิดเมืองส่งผลให้เกิดความตึงเครียดภายในครอบครัวที่อาจเกิดจากปัญหาทางเศรษฐกิจ

4. ด้านเทคโนโลยี สถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 ส่งผลต่อการปรับตัวเข้าสู่สังคมดิจิทัลอย่างก้าวกระโดด เนื่องมาจากการปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำงานและการประชุม เสวนา และการสัมมนาต่าง ๆ มาเป็นการทำงานจากที่บ้านและการประชุม เสวนา และงานสัมมนาในรูปแบบออนไลน์เพิ่มมากขึ้น ผ่านรูปแบบออนไลน์หรือแอปพลิเคชันต่าง ๆ เช่น การประชุมออนไลน์ในการแก้ไขปัญหา COVID-19 ซึ่งเทคโนโลยีดิจิทัลเหล่านี้ช่วยเพิ่มความคล่องตัวและความรวดเร็วในการสื่อสารมากขึ้น พร้อมทั้งยังเพิ่มความรวดเร็วในการแก้ไขปัญหาที่อยู่ในสถานการณ์ฉุกเฉินที่โลกกำลังเผชิญอยู่ร่วมกันในขณะนี้ ซึ่งจากสถานการณ์และผลกระทบดังกล่าวสามารถที่จะนำมากำหนดแนวโน้มในอนาคตได้ ดังนี้

4.1 การปรับตัวเข้าสู่สังคมดิจิทัลอย่างก้าวกระโดด เนื่องมาจากการปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำงานและการประชุม เสวนา และการสัมมนาต่าง ๆ มาเป็นการทำงานจากที่บ้านและการประชุม เสวนา และงานสัมมนาในรูปแบบออนไลน์เพิ่มมากขึ้น ผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์หรือแอปพลิเคชันต่าง ๆ เช่น การประชุมออนไลน์

ในการแก้ไขปัญหา COVID-19 ซึ่งเทคโนโลยีดิจิทัลเหล่านี้ช่วยเพิ่มความคล่องตัวและความรวดเร็วในการสื่อสารมากขึ้น พร้อมทั้งยังเพิ่มความรวดเร็วในการแก้ไขปัญหาที่อยู่ในสถานการณ์ฉุกเฉินที่โลกกำลังเผชิญอยู่ร่วมกันในขณะนี้

4.2 การปรับเปลี่ยนโครงสร้างธุรกิจให้ใช้เทคโนโลยีมากขึ้น (Digital Transformation) ไม่ว่าจะเป็นการใช้หุ่นยนต์ในการผลิต การจัดเก็บและบริหารข้อมูลบน Cloud การใช้ Artificial Intelligence (AI) ออกแบบและบริหารระบบ Supply Chain ของบริษัท เทคโนโลยี 5G หลังวิกฤตเศรษฐกิจจะยิ่งทำให้ธุรกิจให้ความสำคัญเรื่องลดต้นทุน เพิ่มประสิทธิภาพ และลดหรือบริหารความเสี่ยงที่ไม่คาดคิด เช่น การใช้หุ่นยนต์แทนมนุษย์อาจจะมีประหยัดต้นทุน แนวโน้มนี้รวมไปถึงการใช้ชีวิตในโลกของออนไลน์มากขึ้น เช่น ธุรกิจ E-commerce หรือจะเป็นการประชุมผ่านระบบออนไลน์ เป็นต้น

4.3 ผู้บริโภคหันไปทำธุรกรรมผ่านระบบออนไลน์มากขึ้น เนื่องจากมาตรการการรักษาระยะห่างทางสังคม (Social Distancing) เพื่อควบคุมการแพร่ระบาดของ COVID-19 ทำให้มีการใช้สกุลเงินดิจิทัล (Digital Currency) ในการทำธุรกรรมแบบออนไลน์ผ่าน Digital Payment มากขึ้น จึงจำเป็นต้องมีเทคโนโลยีดิจิทัลอย่าง Blockchain ที่ช่วยเก็บข้อมูล (Data Structure) บัญชีธุรกรรมทั้งหมด

5. ด้านสิ่งแวดล้อม จากการศึกษาถึงสถานการณ์และผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ทำให้สามารถนำมาวิเคราะห์แนวโน้มด้านสิ่งแวดล้อมได้ ดังนี้

5.1 สภาพภูมิอากาศของโลกที่เปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่เพิ่มมากขึ้น รวมถึงความสำคัญที่ลดน้อยลงของการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้หลายประเทศยังไม่มีปรับตัว และการป้องกัน

ความเสี่ยงจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศที่จะเผชิญในอนาคต ทั้งคลื่นความร้อน รวมถึงน้ำท่วมที่จะมีความรุนแรงมากขึ้น

5.2 วิกฤตโลกร้อนรุนแรงขึ้น เนื่องจากหลาย ๆ ประเทศ อาจให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจภายในประเทศ รวมถึงการแพร่ระบาดของ COVID-19 ส่งผลให้ปริมาณขยะทางการแพทย์และขยะพลาสติกที่เกิดจากการบริโภคอาหารที่ส่งถึงบ้านมากขึ้น จนทำให้เกิดวิกฤตโลกร้อนรุนแรงขึ้นในอนาคต

บทสรุป

บทความนี้ได้กล่าวถึงสถานการณ์ ผลกระทบ แนวโน้มและความท้าทายจากการแพร่ระบาดของ COVID-19 ที่สะท้อนความมั่นคงของอาเซียนในทุกมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมืองระหว่างประเทศ สังคม เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่อาเซียน ไทย และกองทัพจะต้องมีการเตรียมความพร้อมในการเผชิญหน้ากับภัยคุกคามในรูปแบบใหม่ ๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ดังนั้น อาเซียนควรใช้ความพยายามในการรักษาห่วงโซ่อุปทานในภูมิภาค (Regional Supply Chain) ไว้ โดยสิ่งที่อาจเป็นหนทางที่เป็นประโยชน์ร่วมกัน คือ การสร้างความเป็นธรรมในการเคลื่อนย้ายปัจจัยการผลิต ผ่านการดำเนินการตามวิสัยทัศน์อาเซียน 2025 เพื่อการเคลื่อนย้ายที่รวดเร็วและกระทำด้วยความรับผิดชอบ และแผนแม่บทว่าด้วยความเชื่อมโยงระหว่างกันในอาเซียน ค.ศ.2025 (Master Plan on ASEAN Connectivity 2025-MPAC 2025) รวมถึงควรส่งเสริม “การทูตหลายทิศทาง” และ “การทูตเชิงป้องกัน” กับประเทศคู่เจรจาอื่นที่รวมถึงสหภาพยุโรป ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ และออสเตรเลีย เพื่อขยายโอกาสของอาเซียน ตลอดจนสนับสนุนให้อาเซียนใช้ความเป็นแกนกลาง

(ASEAN Centrality) ของอาเซียน ผ่านเอกสารมุมมองของอาเซียนต่อแนวคิด อินโด-แปซิฟิก (ASEAN Outlook on the Indo-Pacific: AOIP) ในการรวบรวมขีดความสามารถจากประเทศสมาชิกอาเซียนและคู่เจรจาในการตอบสนองต่อปัญหาของภูมิภาค เสริมสร้างความเชื่อมั่น สนับสนุนการลดข้อพิพาทด้วยสันติวิธี และสร้างความร่วมมือเชิงสร้างสรรค์ที่ทุกฝ่ายได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน

สำหรับประเทศไทยควรปรับปรุงนโยบายทางเศรษฐกิจเพื่อดึงดูดให้ต่างชาติลงทุนในประเทศไทย และไม่ให้อัยการการผลิตออกจากประเทศไทยหรือกลับประเทศตนเอง (Reshoring) ไปโดยใช้นโยบายจูงใจและอำนวยความสะดวกในการประกอบการทางเศรษฐกิจ เช่น การให้สิทธิประโยชน์ทางภาษี ส่งเสริมการลงทุน การช่วยเหลือเยียวยาในการประกอบธุรกิจ เป็นต้น รวมถึงปรับนโยบายทางเศรษฐกิจให้มีความยืดหยุ่นในการประกอบธุรกิจ อย่างไรก็ตาม จะต้องรักษาสสมดุลกับผู้ลงทุนของไทยด้วยเช่นเดียวกัน รวมถึงเร่งเสริมสร้างความเข้มแข็งของห่วงโซ่อุปทานระหว่างประเทศ (International Supply Chain) ผ่านกรอบความร่วมมือแบบทวิภาคีและพหุภาคี ทั้งภายในอาเซียนและผ่านห่วงโซ่อุปทานด้านสาธารณสุข เศรษฐกิจ และความมั่นคง เพื่อลดข้อขัดแย้ง เสริมสร้างความเชื่อมั่นและความไว้วางใจระหว่างประเทศ ตลอดจนสนับสนุนการใช้แนวคิด อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) เพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถด้านสาธารณสุขให้กับอาเซียน ผ่านกลไกการจัดการภัยพิบัติที่มี เช่น ความตกลงอาเซียนว่าด้วยการบริหารจัดการภัยพิบัติและการตอบสนองต่อสถานการณ์ฉุกเฉิน (ASEAN Agreement on Disaster Management and Emergency Response: AADMER) ขับเคลื่อนผ่าน AHA Center ซึ่งจะช่วยเสริมประสิทธิภาพการทำงานด้านสาธารณสุขของอาเซียนได้

ส่วนกองทัพในฐานะหน่วยงานความมั่นคง ควรสนับสนุนการสร้างขีดความสามารถในการรับมือกับโรคระบาดของประเทศ และระหว่างประเทศ ภายใต้กรอบความร่วมมือระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องในการสร้าง Health Supply Chain กองทัพช่วยทรัพยากรสนับสนุนแพลตฟอร์มศูนย์การแพทย์ทหารอาเซียน (ASEAN Center of Military Medicine: ACMM) นอกจากนี้ กองทัพควรเสริมสร้างขีดความสามารถด้านปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ของกองทัพเพื่อรับมือกับภัยคุกคามความมั่นคง และภารกิจทางทหารที่อาจมีความซับซ้อน

มากขึ้น ตลอดจนเสริมสร้างความไว้วางใจ และส่งเสริมการใช้ AI ในเชิงสร้างสรรค์ ในการรักษาความมั่นคงให้เกิดขึ้นในภูมิภาคอาเซียน และประเทศคู่เจรจา ภายใต้กรอบความร่วมมือด้านความมั่นคงระหว่างประเทศ และควรส่งเสริมการแลกเปลี่ยนทางวิชาการกับหน่วยงานคลังสมองด้านความมั่นคงทั้งภายในอาเซียนและภาคีภายนอก เพื่อการแลกเปลี่ยนทางวิชาการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การร่วมกันการมองภาพอนาคต และการตรวจสอบสภาพแวดล้อมเชิงยุทธศาสตร์ร่วมกัน เพื่อเตรียมความพร้อมในการเผชิญความท้าทายใหม่ ๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- จิตติภัทร พูนขำ. (2563). *จับชีพจรภูมิรัฐศาสตร์โลกหลัง COVID-19 กับ จิตติภัทร พูนขำ*. สืบค้นเมื่อ 19 เมษายน 2563, จาก <https://www.the101.world/world-geopolitics-after-coronavirus/>
- จินตริยมมอบหน้ากากอนามัยให้อาเซียน 100 ขึ้น. (2563, 15 เมษายน). *เดลินิวส์*. สืบค้นเมื่อ 19 เมษายน 2563, จาก <https://www.dailynews.co.th/foreign/769116>
- ชัยยศ ยงค์เจริญชัย. (2563). *โควิด-19: ธุรกิจขาขึ้นในช่วงเศรษฐกิจขาดผลพวงไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่*. สืบค้นเมื่อ 17 เมษายน 2563, จาก <https://www.bbc.com/thai/thailand-52163423>
- ณัดกิง จันกิเสน. (2563). *เศรษฐกิจโลกติดไวรัส OECD ประเมินจะโตต่ำสุดในรอบ 11 ปี*. สืบค้นเมื่อ 21 สิงหาคม 2563, จาก <https://thestandard.co/oecd-world-economy-infected-by-virus/>
- ทวีศักดิ์ อุ่นจิตติกุล. (2563, 18 มิถุนายน). *เศรษฐกิจโลก ถึงคราวเฝ้าจริง*. *เดลินิวส์*. สืบค้นเมื่อ 24 สิงหาคม 2563, จาก <https://www.dailynews.co.th/article/780331/>
- ธราธร รัตนถนมิตร และประกาย ธีระวัฒนากุล. (2563, 18 มิถุนายน). *ผลกระทบ COVID-19 ต่อสิ่งแวดล้อม*. *กรุงเทพธุรกิจ*. สืบค้นเมื่อ 21 สิงหาคม 2563, จาก <https://www.bangkokbiznews.com/blogs/columnist/125365>
- พิริยะ ผลพิรุฬห์. (2563, 24 มีนาคม). *ผลกระทบทางเศรษฐศาสตร์จาก “ไวรัสโควิด-19”*. *โพสต์ทูเดย์*. สืบค้นเมื่อ 17 เมษายน 2563, จาก <https://www.posttoday.com/finance-stock/columnist/618563>
- สถานเอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกา และสถานกงสุลในประเทศไทย. (2563). *สหรัฐอเมริกาสนับสนุนอาเซียนต่อสู้โรคโควิด-19*. สืบค้นเมื่อ 19 เมษายน 2563, จาก <https://th.usembassy.gov/th/u-s-support-for-asean-in-fighting-covid-19-th/>

- สำนักงานที่ปรึกษาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ประจำสถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงวอชิงตัน ดี.ซี. (2020). *เทคโนโลยีการสื่อสาร ที่เชื่อมโยงเราระหว่างโควิด-19*. สืบค้นเมื่อ 24 สิงหาคม 2563, จาก <http://ost.thaiembdc.org/th1/2020/06/%E0%B9%80%E0%B8%97%E0%B8%84%E0%B9%82%E0%B8%99%E0%B9%82%E0%B8%A5%E0%B8%A2%E0%B8%B5%E0%B8%81%E0%B8%B2%E0%B8%A3%E0%B8%AA%E0%B8%B7%E0%B9%88%E0%B8%AD%E0%B8%AA%E0%B8%B2%E0%B8%A3-%E0%B8%97%E0%B8%B5%E0%B9%88/>
- สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ. (2563). *สถานการณ์ความมั่นคงระหว่างประเทศภายหลังการระบาดของไวรัส COVID-19*. สืบค้นเมื่อ 21 สิงหาคม 2563, จาก <http://www.nsc.go.th/?p=6974>
- เสาวณีย์ จันทะพงษ์ และทศพล ต้องทุ่ย. (2563). *เศรษฐกิจโลก เศรษฐกิจไทยหลังโควิด-19: โรคอุบัติใหม่โลกยกเครื่องสู่อนาคตวิถีชีวิตใหม่*. สืบค้นเมื่อ 21 สิงหาคม 2563, จาก https://www.bot.or.th/Thai/BOTMagazine/Pages/256303_CoverStory.aspx
- Barabanov, O. (2020). *When Disasters and Epidemics Become a New Normal*. Retrieved August 14, 2020 from <https://valdaiclub.com/a/highlights/when-disasters-and-epidemics-become-a-new-normal/>
- Hussain, N. and Anuar, A. (2020). *Global Health Security: COVID-19 and Its Impacts-BRI and Indo-Pacific: Geopolitics of Multilateralism?*. Retrieved August 14, 2020 from <https://www.rsis.edu.sg/rsis-publication/cms/global-health-security-covid-19-and-its-impacts-bri-and-indo-pacific-geopolitics-of-multilateralism/#.YVGev7gzblV>
- Storey, I. and Cook, M. (2020). *Same Game, No Winners: COVID-19, U.S.-China Rivalry, and Southeast Asian Geopolitics*. Retrieved August 14, 2020 from <https://www.eastwestcenter.org/system/tdf/private/apb507.pdf?file=1&type=node&id=37515>
- Thai Publica. (2563). *รายงาน McKinsey ชี้ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้เจอ Climate Change แรงกว่าภูมิภาคอื่นของโลก*. สืบค้นเมื่อ 24 สิงหาคม 2563, จาก <https://thaipublica.org/2020/08/mckinsey-globl-institute-emerging-asia-facing-severe-consequences-of-climate-change/?fbclid=IwAR1Z62ZtZklkzDMtPxB6mPqnmZoz4KGFfLUvcfF2QpDls-HWNNPCQsAKxNY>
- _____. (2563). *UNCTAD มองโลกหลังโควิด-19 จากสถิติ (ตอน 2): อาหารไม่เพียงพอ คนยากจนเพิ่มขึ้น เหลือมลล์ด้านดิจิทัล*. สืบค้นเมื่อ 24 สิงหาคม 2563, จาก <https://thaipublica.org/2020/05/unctad-report-covid-19-changing-the-world-02/>